

ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİNİN KUR'ANÎ TEMELLERİ

Prof. Dr. Hüsameddin ERDEM *

Allah, o kadar âşikâr, o kadar gerçek bir varlık olmasına rağmen, O, duyu organlarıyla algılanacak ve hissedilecek bir varlık değildir. Allah'ın duyu ve tecrübeye konu olmaması, O'nun başka bir yolla araştırılıp ispat edilmesi ve varlığının ve birliğinin ortaya konulmasını gerektirmektedir. Bu yol da "akıl yolu"dur. Allah'ın varlığını ortaya koymada akla çok büyük bir sorumluluk yüklendiğini kutsal kitaplarda, özellikle de Kur'anda görmekteyiz. "Allah, aklınızı kullanıp düşünesiniz ve gerçeği anlayasınız diye size ayetlerini gösterir."¹ Kur'ânda, Allah'ın insana en büyük nimet olarak verdiği akli inkâr eden, kendi işlerinde ve aklın kullanılması gereken yerlerde onu kullanmayan, Allah'ın ayetlerinden habersiz olan kimseler küçümsenmiş ve nefretle anılmışlardır. Bunlar için Kur'ân şu tesbiti yapar: "Gökte ve yerde (Allah'ın birliğine, kudret ve azametine delâlet eden) ne kadar âlemler vardır ki, insanlar üzerlerinden geçerken de bunlardan ibaret almayıp yüz çevirirler."²

Kur'âna göre, akli, esas işlevi ve görevi olan düşünmeden alıkoymak ve onu engellemek, o aklın sahibini konuşmayan ve düşünmeyen hayvandan da daha aşağı bir seviyeye düşürür³. Çünkü bu ayette, çevresini düşünüp akletmeyen ve içinde bulunduğu durum üzerinde düşünmeyen, çevresinde olup bitene kulak tıkayan, herhangi bir görüş beyan etmeyen; şahid olduğu olaylar hakkında bir fikri olmayan bir kimse, daha ziyade akli olmayan ve çevresini idrak edemeyen hayvanlara, hatta hayvanların en aşağı ve değersizine benzetilmektedir. Zira hayvanların bir kısmı bile, gücü nisbetinde durumuna uygun olanı seçer, aleyhine olacak şeylere boyun eğmez ve tabiat şartlarına körü körüne kapılmaz; fayda ve zararını gücü nisbetinde gözetir ve ona göre davranışlarını düzenler.

Halbuki akıllı insan için, Kur'ânda, Allah'ın varlığı ve birliğini ortaya koyan bir çok ayet ve işaretler vardır. Bu ayetlerin büyük bir çoğunlu-

* Selçuk Üniversitesi Felsefe Profesörü.

1. el-Bakara (2), 73.

2. Yusuf (12), 105.

3. el-Enfâl (8), 22-23.

ğu, Allah'ın isim ve sıfatlarından, tabiat ve orada yaratılan insan, hayvan, bitki ve diğer tabiat varlıklarının yaratılışından, ahiret hayatının mutlaka gerçekleşeceğinden ve ahiret hayatının ahvalinden bahsetmekte ve bu ayetlerin ekserisi, Allah'ın varlığı üzerinde durmakla beraber, özellikle de Allah'ın birliği, eşsiz ve emsalsizliği üzerinde durmaktadır. çünkü Allah'ın varlığının bilinmesi, insan için gayet tabii, açık ve hatta zorunlu olan bir durumdur. Selim bir akla, bozulmamış bir fitrata sahip olan her insan, normal olarak yaratılanı bilir ve tanır; en azından O'nu tanıyan bir ruh taşır; ancak kibir, inat, gaflet, cehalet vb. gibi bir takım haricî sebeplerin tesirinde kalanlar bu aslı ve tabii yaratılışa, fitrata ters hareket edebilir. Bu selim fitrat özelliğini kaybetmiş olan akıllar için artık "Allah'ın Varlığı"nu bulmak gibi yüce bir görev de yoktur. Bu görev sadece, selim ve temiz fitratı koruyan akıllara yüklenmiş bir görevdir. Çünkü "Allah, Kıyamet gününde biz bundan habersizdik diye (itiraz etmemeleri için), onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk dediler"⁴ Bu ayette geçen "kâlû belâ" ifadesinin ezelde mi, ana rahminde mi, yoksa buluş çağında mı dile getirildiği ile ilgili bazı farklı görüşler⁵ olsa da, insan ruhunun Allah'ın varlığı ve birliği ve O'na karşı kulluk şuru ile yüklendiği konusunda İslâm bilginleri aynı görüşü paylaşırlar.

Bu konuda insanlık, Hak ve Hakikati, "Allah'ın Varlığı ve Birliğini Bulma ve Anlama" yetisi ve yetkisinin akla verilmiş olduğunda ittifak sayılabilecek bir sayıya ulaşmış görünmektedir. Dinler Tarihinden de öğrendiğimiz göre, insanlık ister ferdî, isterse toplumsal bazda olsun, değişik tecrübe ve arayışlarıyla daima Allah'ın varlığını kabullenmiştir. İnsan, var olalı beri, şu veya bu şekilde bir dine inanmakta ve akli bir bedahetle de Allah'ın varlığını kabul edegelmektedir. Bu nedenle gayet haklı olarak da İmam Matüridî, "Allah'ın Varlığı ve Birliğinin Bilinme Yolu"nun ancak *akilyürütme* yolu olduğunu, bunun vasıtalarının ise dış dünyada Allah'ın varlığına delalet eden bir takım deliller ve âmetlerle olabileceğini belirtir. Matüridî'ye göre, dış dünya, "Kâinât Kitabı" Allah'a sıfatları yönünden delâlet eden en açık delillerden birisidir⁶.

Bilindiği gibi, insanda din duygusu ve inanma hissi fitrîdir. İmanın esasını, ilkesini meydana getiren varlığı, Allah'ı bulma, O'na götürün ipuçları ve O'nu anlayıp kavrayacak akli meleke de fitrîdir. Matüridî'ye göre, şayet bu akıl melekesi bozulmadan ve doğru olarak kullanılırsa, insanı, gerçek sınımlanacak varlık olan Allah'a götürür⁷. Netice olarak da

4. el-A'râf (7), 172.

5. Daha geniş bilgi ve bazı farklı görüşler için bkz. Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1968, 3. baskı, IV/2323-2333.

6. Ebû Mansur el-Mâtüridî, Kitabu't-Tevhîd, İstanbul, 1979, s.129 vd.

7. el-Mâtüridî, age, s.100-102.

imanın ve inancın ilkesi olan Allah'a ulaşma, fitrî, akli ve zorunlu bir yol olarak ortaya çıkar.

Allah'ın varlığı ve birliğine delâlet eden ayetlerin bir kısmı kozmolojik, bir kısmı inayete, oradaki gâye ve nizama, bir kısmı da her ikisine birden işaret etmektedir. Bu meselede birçok kelamî, felsefî ve ilmî delillere müracaat edildiği halde, insana en ikna edici geleni, insanın kafasına en kolay yatanı ve fıtratına da en uygun olanının Kur'anda zikredilen deliller olduğu Gazâlî, İbni Rüşd, Taftazanî vb. gibi bir takım İslâm düşünürleri tarafından ortaya koymaya çalışılmıştır.

Kur'anda, çevremizde olup bitenlere bakmamızı, araştırıp incelememi, âlemin yapısı üzerinde düşünmemizi, yani "Kâinât Kitabı"nı okumamızı isteyen, bu araştırmalar sonucunda düşünen selim akıl sahipleri için âlemi yaratan yüce bir Yaratıcının varlığı ve birliğine, güç, kuvvet, kudret sahibi ve eşsiz, emsalsiz, tek bir varlık olduğuna delâlet eden ayetleri üç grupta toplamak mümkündür:

- I) İnsanın yaratılışı ile ilgili ayetler,
- II) Hayvan ve bitkilerin yaratılışı ile ilgili ayetler,
- III) Tabiat ve tabiattakilerin yaratılışı ile ilgili ayetler,

I) Bu gruptaki ayetler, insanın yaratılışı, onun vücut yapısı, organları ve bu organların üstlenmiş olduğu görevleri, beslenmesi, hayatını ve neslini sürdürmesi vb.ni belirttiikten sonra, her şeyin insan için yaratıldığını, insana lutfedilen bu sayısız nimetler karşısında insanların kibir, inat ve gafletten uzaklaşarak Allah'a yönelmelerini ve O'na giden yolları aramalarını istemektedir. Kur'an özellikle insanın yaratılışı üzerinde fazlaca durmaktadır. Buna şu bir kaç ayeti misal vermek mümkündür: "*Allah sizi (önce) topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi (erkek-dişi olarak) çiftler kıldı. Bir dişinin gebe kalması ve doğurması hep O'nun bilgisiyledir...*"⁸ "*Allah sizi bir tek nefisten (Hz. Âdem'den) yaratmış, sonra ondan eşini var etmiştir... Sizi annenizin karnında üç türlü karanlık içinde yaratılıştan yaratılışa geçirerek yaratmıştır. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz olan Allah'dır. Mülk O'nundur. Ondan başka Tanrı yoktur...*"⁹ "*(Ey İnsanlar!) Biz sizi dayanıksız bir sudan yaratmadık mı?.... Biz buna güç yetirmişsizdir. Ve bizim gücümüz ne büyüktür!..*"¹⁰ "*Kahrolası insan! Ne inkarcıdır! Allah onu neden yarattı? Bir nutfeden (spermadan) yarattı da ona şekil verdi. Sonra onun yolunu kolaylaştırdı. Sonra onun canını aldı ve kabre soktu. Sonra onu dilediği bir vakitte yeniden diriltir.*"¹¹ "*İnsan görmez mi*

8. Fâtır (35), 11; el-Hâc (22), 5.

9. ez-Zümer (39), 6; en-Nisâ (4), 1.

10. el-Mürselât (77), 20, 23.

11. Abese (80), 17-22.

ki biz onu meniden yarattık. Bir de bakarsın ki, apaçık düşman kesilmiş. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve “şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?” diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir. Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O’dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz. Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kâdir değil midir? Evet! Elbette kâdirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır. O bir şey yaratmak istediği zaman, o şeye ‘ol’ der ve hemen o da olur. ”¹² “Sizi biz yarattık; tasdik etmeniz gerekmez mi? Söyleyin öyleyse, dökmekte olduğunuz meni nedir? Onu siz mi yaratıyorsunuz? Yoksa yaratan biz miyiz? Aranızda ölümü takdir eden biziz. Ve biz, önüne geçilebileceklerden değiliz.”¹³ “...Allah’ın yanında başka bir Tanrı mı var? Ne kut düşünüyorsunuz?”¹⁴

Bu ayetlerin dışında, daha birçok ayette Allah’ın insanları yaratıp onlara şekil verdiği, konuşmayı öğrettiği¹⁵, her şeyi bir ölçüye göre yaptığı¹⁶, yapıp yaratanların en güzelinin Allah olduğu¹⁷, insanı topraktan yaratarak varlığının delili kıldığı, insanlar arasında sevgi ve merhameti meydana getirerek varlığını pekiştirdiği, düşünen akıllar ve milletler için bunda alınması gereken derslerin olduğu¹⁸ açıklanmaktadır.

II) Her çeşit hayvan ve bitkilerin yaratılışı ile ilgili ayetlerde bütün bunların sonsuz ve sınırsız bir kudretin eseri olduğu ve insanın hizmetine verildiği belirtilmektedir. Bu ayetlerden bazıları şunlardır: “Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır...”¹⁹ “Onlar bakıp görmezler mi ki, biz azımuşşân kudretimizin eseri olmak üzere pek çok faydalı hayvanlar yarattık...”²⁰ “Bütün çiftleri O yaratmıştır ve size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar var etmiştir ki, onların sırtına binip Rabbinizin nimetini anarak: “Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik’ diyebilirsiniz”²¹ “Allah, her hayvanı sudan yarattı. İşte bunların kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür... Allah dilediğini yapar ve O her şeye kâdirdir.”²² “Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki, hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlardan da aklını kullanan kimseler için üyük bir ibret vardır.”²³

12. Yâsîn (36), 77-82.

13. el-Vâkıa (56), 57-60.

14. en-Neml (27), 62.

15. er-Rahmân (55), 4.

16. el-A’lâ (87), 1-5.

17. el-Mü’minûn (23), 14.

18. er-Rûm (30), 24.

19. en-Nahl (16), 66.

20. Yâsîn (36), 71.

21. ez-Zuhruf (43), 5.

22. en-Nûr (24), 45; Fâtır (35), 27-28.

23. en-Nahl (16), 67.

Bu ayetlerin dışında daha bir çok ayette yeryüzünde yaratılan ve yarılan canlı, hayvan ve bitkilerde düşünülen topluluklar için Allah'ın varlığı ve birliğini ispatlayan delillerin bulunduğu ortaya konulmaktadır²⁴.

III) Allah'ın varlığı ve birliğinin en açık delilleri ise daha ziyade **tabiat ve tabiattaki varlıkların yaratılışında** ortaya çıkmaktadır. Çünkü buraya ay, güneş, yıldızlar, gece ve gündüzün meydana gelmesi, mükemmel işleyen bir tabiat düzeni içinde yer alan yer küresi, dağlar, denizler ve göklerin birbiriyle ahenkli, kusursuz yaratılışı ve bunların işleyişi, yeryüzünün mevsimden mevsime değişerek rengarenk olması, insanın yaratılışı ve yaşayışına en uygun bir biçimde atmosferi, acı, tatlı suları, yiyecek, giyecek, nakil vasıtaları, denizden ve karadan çıkarılan gıdaları, zinet eşyaları, takıları, canlıların hayat kaynağı olan su, onun habercisi rüzgâr, ölü toprağı canlandıran yağmur, insanı ısıtan ateş vb. daha nice varlıkların hepsinin yaratılışı ve insanın emrine amade kılması, hep o insana Allah'ın varlığı ve birliğini hatırlatmaya çalışan ayetlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır: *"Allah, geceyi gündüz içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar; güneş ve ayı emri altına almıştır. Her biri belirlenmiş bir süreye kadar akar gider. İşte (bütün bunları yapan) Rabbiniz Allah'tır, mülk O'nundur. O'nu bırakıp kendilerine taptıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir. Eğer onları (putları) çağırırsanız, sizin çağırmanızı işitmezler. İşittiklerini var saysak bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin (onları Allah'a karşı) ortak koşmanızı da reddederler. Bunu sana, herşeyden haberi olan (Allah'tan) başka hiç kimse haber veremez."*²⁵

*"O ki, birbiriyle ahenk içinde olan yedi göğü yaratmıştır. Çok merhametli olan Allah'ın yaratışında hiç bir uygunsuzluk göremezsiniz. Gözünü çevir de bir bak bakalım, bir bozukluk görebiliyor musun? İki defa gözünü çevirip bak; göz aciz ve bitkin halde sana dönecektir."*²⁶ *"İnsanlar) göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?"*²⁷ *"O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetine verdi. Diğer yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler. Hiç şüphesiz ki bunlarda düşünülen bir millet için pek çok deliller vardır. Yeryüzünde sizin için rengarenk yaratıklarında öğüt alan bir toplum için büyük bir ibret vardır..."*²⁸ *"Şüphesiz göklerde ve yerde inananlar için birçok ayetler vardır... Sizin yaratılışınızda ve (Allah'ın) yeryüzünde yaydığı canlılarda, kesin olarak inanan bir topluluk için ibret verici işaretler vardır.*

24. Bkz. el-Bakara (2), 164; el-Mülk (67), 19; el-Mü'minün (23), 21-22; en-Nahl (16), 12-14; 66; Eş-Şürâ (42), 29.

25. Fâtır (35), 14.

26. el-Mülk (67), 3-4.

27. el-Gâşiye (88), 18-20.

28. en-Nahl (16), 12.

Gecenin ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten indirmiş olduğu rızıkta ve ölümünden sonra yeri onunla diriltmesinde, rüzgârları değişik yönlerden estirmesinde, aklını kullanan toplum için dersler vardır. İşte sana gerçek olarak okuduğumuz bunlar Allah'ın ayetleridir. Artık Allah'dan ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?"²⁹ "Kesin olarak inananlar için yeryüzünde âyetler vardır. Kendi nefsinizde bile ibretler vardır. Görmüyor musunuz?"³⁰

"O'nun delillerinden birisi de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarını-zın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda anlayanlar için çıkarılacak dersler vardır... işiten kavimler için ibretler vardır. Yine O'nun delillerinden ki, size korku ve ümit vermek üzere şimşegi gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için (alınacak) dersler vardır."³¹

"Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istiva eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. (Bunların) herbiri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip ayetleri açıklamaktadır. Yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır. Yeryüzünde yanyana bulunan arazi parçaları, üzüm bağları, ekin tarlaları, dallı-budaklı hurmalıklar vardır. Hepsi de aynı sudan sulandığı halde, onları lezzetçe birbirinden farklı ve üstün kıldık. Muhakkak ki bunlarda aklı eren insanlar için ibretler vardır."³²

Allah'ın varlığını ispat için kullanılan bazı ayetlerin Hz. Peygamber'in hadislerinde de yer aldığını görmekteyiz. İbni Abbas, Peygamberin yanında kaldığı bir gecede, sabaha doğru peygamberle beraber kalkalarlar ve dışarı çıkarak göğe bakarlar ve şu ayetleri okurlar: "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde, akılları tam olanlar için ibret vardır. Onlar ki ayakta iken, otururken, yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar, göklerle yerin yaratılışını düşünürler de: "Rabbimiz, bunu boş yere yaratmadın! Münezzehsin! Bizi ateş azabından koru! (derler)." Hz. Peygamber bu gökyüzünü seyirden sonra evine döner, misvak kullanıp, abdest alarak namaz kılar ve yatar..."³³ Yine Hz. Peygamber yatmadan önce okunacak dualar arasında: "Allah'ım! Evvel Sen'sin, Sen'den önce hiçbir şey yoktur. Âhir Sen'sin, Sen'den sonra (bâkî ve ebedî) hiçbir şey olmayacaktır."³⁴ duasını okumayı tavsiye etmiştir.

29. el-Câsiye (45), 3-6.

30. ez-Zâriyât (51), 20-21.

31. er-Rûm (30), 24-25-27; ayrıca bkz. el-Bakara (2), 28-29, 164; ez-Zuhruf (43), 11-14; en-Nahl (16), 79; İbrahîm (14), 32-34.

32. er-Ra'd (13), 2-4.

33. Müslim, et-Tahare, bâb-ı misvak.

34. Müslim, ez-Zikr ve'd-Dûâ, Bâb-ı Mâyekûlu inde'n-Nevm.

Yemen halkından bir topluluk Hz. Peygamber'e gelerek: Yâ Rasûlallah, dini ve âlemin ilk yaratılışını öğrenmeye geldik derler. Bunun üzerine Peygamber şöyle cevap verir: "Allah vardı ve O'ndan önce hiçbir şey yoktu."³⁵ buyurdu.

İnsanları dünya ve âhirette mutlu kılmayı amaçlayan Kur'ân-ı Kerim, muhatabına birtakım emir ve yasakları bildirir ve onu bilgilendirirken, muhatabın daima psikolojisini dikkate almış, 'bu muhatabı ikna için onun bünyesinde ve dış âlemden kendisiyle ilgili, hayatta her zaman gördüğü, tecrübe ettiği ve faydalandığı eşya ve hadiselerden deliller göstermiştir. Bu deliller ilmî ve mantikî tefekkür sistemine erişmemiş, basit düşünceli avamı tatmin eder; çünkü insanla ilgilidirler ve onun hayatını konu edinmişlerdir, bedihidirler. Mütefekkir dimaları da doyurlar; çünkü tafsilatıyla ve ayrıntılı olarak tahlil edilince birçok mantikî temellere isnad ettikleri görülür."³⁶ Kur'ân'ın ortaya koymuş olduğu "**Allah'ın Varlığı ve Birliği**" ile ilgili delillerin bazı özelliklerini şu şekilde belirtmek mümkündür:

1. Kur'ân delilleri, mucizelerden daha ziyade, mantığa dayalı akla hitab eden ikna edici delillerdir³⁷. İnsanın zaaflarından faydalanma ve onları korkutma yerine, düşündürme, araştırma, sorgulama, makulleştirme ve ikna etme yolunu tercih etmiştir³⁸.

2. Diğer Allah'ın varlığını ispat için kullanılan delillerin zamanının dolması, modasının geçmesi, yahutta herkesi ilgilendirmemesi gibi bazı zaafı söz konusu olduğu halde, Kur'ân delillerinin evrensel, zaman ve zeminlerin eskitemediği ve çağını geçirmediği bir güncelliğe sahip ve gayet apaçık, genel-geçer deliller olduğu görülür. Bu nitelikler Kur'ânın da ana nitelikleridir. Çünkü o, bütün insanlara gönderilmiş ilâhî bir kitaptır.

3. Bir çok filozof ve teoloğun kullandığı delillerin kaynağı olan Kur'ân delilleri, insan tabiatına, fıtratına uygun, kolay anlaşılabilen ve insanları kolay etkileyen bir delildir. Buna örnek olması açısından şu hadiseyi burada zikretmek uygun olur: Bedir savaşından sonra, müşrik esirlerin salıverilmesiyle ilgili olarak Medine'ye gelen Cübeyr b. Mut'im, bir akşam namazı esnasında Hz. Peygamber'in et-Tûr sûresini okuyuşunu dinler. Şu ayetleri: "*Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdır? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır! Onlar bir türlü anlayıp inanmazlar.*"³⁹ duyunca o

35. Buharî, et-Tevhîd, Ve kâne erşuhû ale'l-Mâ'.

36. Bekir Topaloğlu, İslâm Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbât-ı Vacib) Anara, 1979, s.28.

37. Bkz. el-Bakara (2), 73.

38. Bkz. el-Mâide (5), 104.

39. et-Tûr (52), 35-36.

kadar etkilenir ki, 'Neredeyse kalbim yerinden çıkacaktı'⁴⁰ demekten kendini alıkoymaz.

4. Kur'an'ın ortaya koyduğu Allah'ın varlığını ispata çalışan delillerin en büyük özelliklerinden birisi de natüralist, materyalist ve ateist anlayışlara geçit vermemesidir. Çünkü bu anlayışlar, Allah'ın varlığını inkar ettikleri gibi, tabiat ve orada gerçekleşen hayatiyeti de madde ve tesadüfe bağlarlar; madde ve tabiatın ötesinde bir yaratıcı, nâzım bir yüce varlığa, güç ve kuvvete inanmazlar⁴¹. Halbuki Kur'ân, şuursuz ve ölü maddeden kendiliğinden bir hayatın çıkamayacağını, tabiatta hiç birşeyin kör bir tesadüfün eseri olmadığını, tabiata ve maddeye hayat verenin ancak Allah olduğunu şöyle açıklar: "*Ey Kâfirler! Siz ölü iken sizi diriltten (dünyaya getirip hayat veren) Allah'ı nasıl inkar ediyorsunuz? Sonra O, sizi öldürecek, tekrar diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz.*"⁴² "*Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır, ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkarandır. İşte Allah budur. O halde (haktan) nasıl dönersiniz? O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah'ın takdiridir*"⁴³ "*...Yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırır.. Sizi toprakdan yaratması, O'nun (varlığının) delillerinden dir....*"⁴⁴ "*...(Her türlü) işi kim idare ediyor? (diye o kâfirlere sorulunca, onlar da) "Allah" diyecekler. De ki: Öyle ise (O'na âsi olmaktan) sakınmıyor musunuz?"*⁴⁵ "*Allah, gökleri ve yeri yerli yerince yaratmıştır..*"⁴⁶ "*Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar döner. İşte bu azîz ve alîm olan Allah'ın takdiridir. Ay için de bir takım yörüngeler tayin ettik... Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri yörüngelelerinde dönerler.*"⁴⁷ "*...O, her an yaratma halindedir.*"⁴⁸ ve "*Allah, yarattığı her şeyi güzel yaratmıştır.*"⁴⁹

Bu ve benzeri daha birçok ayet, kâinatta mevcut bulunan ve akıllara hayret verici yaratılışın ve bunların bağlı bulunduğu nizam, ahenk ve uyumun, şuursuz madde ve kör bir tesadüfün değil de, sonsuz bir hikmet, ilim, irade, mutlak bir kuvvet ve kudrete sahip şuurlu bir varlığın eseri olduğunu ortaya koymaktadır.

Bütün bu ayetler, akl-i selîm sahibi, kalb ve kafa gözü açık, insaf ehli insanlar için geçerli ve anlamlıdır. Yoksa inkar batağına saplanmış,

40. Bkz. Buhârî, Tefsiru'l-Kur'ân; Müslim, Salât.

41. Bkz. el-Câsiye (45), 24.

42. el-Bakara (2), 28; Al-i İmrân (3), 27.

43. el-En'âm (6), 95-96 ve devamı.

44. er-Rûm (30), 19-20.

45. Yûnus (10), 31.

46. el-Câsiye (45), 22.

47. Yâsîn (36), 38-40.

48. er-Rahmân (55), 29.

49. es-Secde (32), 7.

cahil, inatçı, inançsızlığı şuurlu bir şekilde kendisine yol edinmiş, itirazın ötesinde başka bir yolu olmayanlar için ise delil bulmak mümkün değildir. Onlara hangi esasa dayanan delil getirirseniz getirin, onları asla ikna edemezsiniz. Bunlar için Kur'ân "Onlara gökten bir kapı açsak ve oradan yukarı çıksalar, yine de: "Gözlerimiz boyandı; belki de bize büyü yapılmıştır' derler." "Öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerekirken, onlar hala buna inanmazlar."⁵⁰ "Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler."⁵¹ Çünkü onların gözleri ve kapleri perdelenmiştir ve hakikatları asla göremezler⁵². İşte bu "kâfirlerin küfrü, Rableri katında kendileri için ancak azabı artırır; onların küfrü kendilerine zarardan başka bir şey getirmez."⁵³ Ama yine de bunlar açıkça Allah'ın olmadığını, en azından olmaması gerektiğini savunmaktan da geri duramamışlardır.

Allah'ın Varlığı ve Birliğine delâlet eden ayetleri kelâmcı ve filozoflarca kullanılan deliller açısından tahlil edecek olursak, bunlar arasında Kozmolojik delillerden "Hudûs" ve "İmkân"a ait olanlarla, Teleolojik delil serisinden "Gâye" ve "Nizam"a; "İhtira" ve "İnayet" zemin teşkil edenler de mevcuttur. Bir başka ifadeyle, belki bu delilleri kelâmcı ve filozofların kullandığı şekil ile doğrudan doğruya değilse bile, onların delillerinin alt-yapısını teşkil edecek şekilde Kur'ân ayetlerini bulmak mümkündür. İbni Rüşd, doğrudan Kur'ânda yer almadığı gerekçesi ile kelâmcıların sıkça kullandığı Hudûs delili ile filozofların sıkça kullandığı İmkân delilini eleştirmiş; onun yerine Allah'ı bilmenin şer'î, Kur'ânî iki yolunun olduğunu belirtmiştir. Bunlar ona göre, "İnayet" ve "İhtira" yollarıdır⁵⁴. Yine İbn Rüşd, İslâm kelâmcılarını, Allah'ın varlığını ispat için kullandıkları deliller ve dine soktukları bazı aşırılıklar, anlaşılmazlıklar nedeniyle de eleştirmiştir. Çünkü ona göre, bu kelâmî ve felsefî deliller, herkesin kolay bir biçimde anlayabileceği Kur'ânî delilleri geri plana itmiştir. Bütün bunlara rağmen, insanın hiçbir zaman akıl yolundan vazgeçmemesi gerekmektedir; çünkü Kur'ân teemmül, tefekkür, tedebbür ve tezekkür etmeyi emretmektedir.

50. el-Hıcr (15), 13-15.

51. Yusuf (12), 105.

52. Bkz. el-Bakara (2), 7; el-Câsiye (45), 23.

53. Fâtır (35), 39.

54. Bilgi için bkz. İbni Rüşd, İbni Rüşd'ün Felsefesi, çv. Nevzat Ayasbeyoğlu, Ankara, 1955, s.53-54.